

Βαλκανικός Γλωσσικός Συνασπισμός

Κώστας Δ. Ντίνας

επίκουρος καθηγητής γλωσσολογίας
Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Εισαγωγή

Ο γεωγραφικός όρος «Βαλκάνια» ή «Βαλκανική Χερσόνησος» αναφέρεται στην περιοχή που ήταν παλιότερα γνωστή ως Ιλλυρική ή Ελληνική Χερσόνησος. Την ιστορία και τον πολιτισμό των βαλκανικών λαών μελετά η «Βαλκανολογία» ή «Βαλκανική γλωσσολογία». Οι βαλκανικές γλώσσες, επίσημες (ελληνική, αλβανική, βουλγαρική, σερβική, ρουμανική και τουρκική) ή όχι (τσιγγάνικα, βλάχικα, αρμένικα, πομάκικα κ.λπ.) ανήκουν -πλην της τουρκικής- στην ινδοευρωπαϊκή γλωσσική οικογένεια, αλλά δεν είναι όλες συγγενείς μεταξύ τους. Ο λόγος για τον οποίο εξετάζονται ως ενότητα είναι ότι αποτελούν «γλωσσικό συνασπισμό», έχουν δηλ. κοινά χαρακτηριστικά που προκλήθηκαν από το ίδιο γλωσσικό υπόστρωμα ή οφείλονται σε επιδράσεις της μιας γλώσσας πάνω στην άλλη.

Η ιστορική διαδρομή των Βαλκανίων

Οι αρχαίες γλώσσες της Βαλκανικής

Κατά την αρχαιότητα: α) στα νότια της χερσονήσου κυριαρχεί η ελληνική γλώσσα, η οποία είναι η παλαιότερη μαρτυρούμενη ζωντανή γλώσσα στην Ευρώπη, β) στο βορειοδυτικό τμήμα της έκτασης που βρίσκεται νότια του Δούναβη και προς τις ακτές της Αδριατικής μιλιέται η ιλλυρική, και γ) στο βορειοανατολικό τμήμα της χερσονήσου από τα Καρπάθια ως το Αιγαίο μιλιέται η θρακική γλώσσα.

Η λατινική στα Βαλκάνια

Μια από τις περιοχές που κατέκτησαν οι Ρωμαίοι στη μεγάλη τους ακμή υπήρξε και η Βαλκανική Χερσόνησος. η οποία διαιρείται σε επαρχίες και οργανώνεται σύμφωνα με το διοικητικό σύστημα της Ρώμης. Η είσοδος της λατινικής γλώσσας στη Βαλκανική χερσόνησο γίνεται ταυτόχρονα με την έναρξη

των στρατιωτικών επιχειρήσεων στο χώρο αυτό με κυρίαρχο φορέα τον στρατό και τη δημόσια διοίκηση. Η λατινική ως παράγοντας γλωσσικής επιρροής δε λειτούργησε ισόδυναμα στον ελληνικό χώρο της χερσονήσου και στους χώρους εκείνους που είχαν διαποτιστεί με τον ελληνικό πολιτισμό και την ελληνική γλώσσα (γραμμη Jire'ek). Έτσι η ελληνική γλώσσα δεν εκπορθήθηκε στον ελλαδικό χώρο και τη Μ. Ασία με εξαίρεση τις ελάχιστες λατινόφωνες νησίδες στα ορεινά της Ηπείρου που εκπροσωπούνται από τους λατινόφωνους (βλαχοφώνους) Έλληνες.

Η πιο φανερή απόδειξη της επίδρασης της λατινικής γλώσσας πάνω στον βαλκανικό χώρο είναι οι τέσσερις νεολατινικές γλώσσες: Δακορουμανική (Ρουμανική), Κουτσοβλαχική (η γλώσσα των Βλάχων ή Κουτσοβλάχων ή Αρωμούνων), Μεγλενιτικής (μιλιέται από λίγες χιλιάδες δίγλωσσους βορειοδυτικά του Κιλίκις) και η Ιστρорουμανική (μιλιέται από λίγους δίγλωσσους στο κέντρο της χερσονήσου της Σιρίας).

Η σλαβική στα Βαλκάνια

Μετά την εξασθένιση της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας άλλοι λαοί καταλαμβάνουν την περιοχή στα βόρεια του Δούναβη με τελευταίους τους Σλάβους, οι οποίοι ακολουθούν δύο κατευθύνσεις: προς την ουγγρική πεδιάδα και τη δυτική Βαλκανική. Τον 6ο αι. διείσδυσαν στα νότια ως την Αδριανούπολη και στο τέλος του 7ου αι. απαντούν σλαβικές νησίδες σε όλη τη Βαλκανική μέχρι το Αιγαίο πέλαγος. Οι σημερινές σλαβικές γλώσσες προέκυψαν κατά τη διάρκεια του μεσαίωνα από μια κοινή σλαβική γλώσσα, την παλαιόσλαβική.

Ο ερχομός των Σλάβων στο χώρο της Βαλκανικής είχε ως αποτέλεσμα την επαφή της σλαβικής με τις ομιλούμενες ήδη στο χώρο αυτό γλώσσες και την ανταλλαγή γλωσσικών στοιχείων μεταξύ τους.

Από τις πολλές γλώσσες της σλαβικής ομοειθίας στα Βαλκάνια μιλιούνται, η σερβοκροατική (η γλώσσα των Σέρβων και των Κροατών κυρίως) και η βουλγαρική γλώσσα (η γλώσσα της ση-

μερινής Βουλγαρίας, της πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας (πΓΔΜ), και μερικών βουλγαροφώνων νησίδων της ελληνικής Μακεδονίας. Στα βουλγαρογενή γλωσσικά ιδιώματα συγκαταλέγονται: α) το ιδίωμα των Πομάκων, των ορεισίων κατοίκων της Ροδόπης εκατέρωθεν των ελληνοβουλγαρικών συνόρων, με πολλά τουρκικά και λιγότερα ελληνικά λεξιλογικά δάνεια, και β) η λεγόμενη "μακεδονική" γλώσσα, το γλωσσικό ιδίωμα της πΓΔΜ, το οποίο μέχρι τις αρχές του 20ού αιώνα θεωρούνταν βουλγαρικό ή σερβικό αλλά τα τελευταία πενήντα χρόνια διεκδικεί μια θέση στις αυτοτελείς γλώσσες της Βαλκανικής για λόγους καθαρώς πολιτικούς, κατανοητούς και απαντώμενους και σε άλλες ομοειδείς περιπτώσεις.

Η τουρκική γλώσσα και η βαλκανική της παρουσία

Η τελευταία μεγάλη ανακατάταξη στα Βαλκάνια οφείλεται στη διάδοση της τουρκικής, της μόνης μη ινδοευρωπαϊκής γλώσσας, για τους γνωστούς ιστορικούς λόγους. Η κυριαρχία της οθωμανικής αυτοκρατορίας είχε ως αποτέλεσμα όλες οι βαλκανικές γλώσσες να δανειστούν από την τουρκική γλώσσα αρκετές λέξεις, που αφορούν κυρίως την ονοματολογία και το καθημερινό λεξιλόγιο.

Κοινά στοιχεία των βαλκανικών λαών

Οι λαοί που μιλούν τις βαλκανικές γλώσσες, με εξαίρεση τους Τούρκους, συνεχίζουν την παράδοση του Βυζαντίου και έμειναν για πάνω από χίλια χρόνια κάτω από την κοινή εκκλησιαστική διοίκηση του Οικουμενικού Πατριαρχείου, ώστε στο τέλος να θεωρούνται ένας ενιαίος κόσμος με πολλά κοινά γνωρίσματα, μια πολιτιστική ενότητα. Οι βαλκανικοί λαοί έχουν κοινούς τύπους κατοικιών, ασκούν ίδια επαγγέλματα, έχουν τα ίδια μέσα για τις μεταφορές, εμφανίζουν ομοιότητες στη γυναικεία και λαϊκή ενδυμασία, στα κάλαντα, στα έθιμα του γάμου κ.λπ. Έτσι γίνεται λόγος για "κοινή ζωή" των βαλκανικών λα-

ων μέχρι μια εποχή πολύ κοντά στη δική μας, γεγονός που μας επιτρέπει να μιλάμε για "βαλκανικό πολιτισμό". Υπάρχουν μύθοι-θρύλοι, οι οποίοι είναι διαδεδομένοι σε όλους βαλκανικούς λαούς, όπως η παραλογή "του νεκρού αδερφού", το "γεφύρι της Άρτας", τα ακριτικά τραγούδια (πβ. τα σλαβικά αντίστοιχα για τον σλάβο ηρώα Marco Craljević. Το πιο σημαντικό, όμως, είναι μια κοινή αίσθηση στη σύλληψη της φύσης: στα παραμύθια και τα τραγούδια των βαλκανικών λαών η νεκρή φύση μιλάει, τα πουλιά φέρνουν κάθε είδους βοήθεια σ' όποιον τη χρειάζεται, μεταφέρουν μηνύματα αγάπης.

Αν και από καταγωγή πολύ διαφορετικές οι βαλκανικές γλώσσες, έχουν διαμορφώσει μια γλωσσική ενότητα που θυμίζει γλώσσες συγγενείς μεταξύ τους, ώστε περνώντας από τη μια γλώσσα στην άλλη έχουμε την αίσθηση ότι αλλάζει μόνο το λεξιλόγιο, πβ. τις μεταφορικές εκφράσεις: "άνοιξε η όρεξη μου", "τρώγεται με τη γυναίκα του", "φευγάτε να φύγουμε", κ.λπ.

Συνοψίζοντας, τα χαρακτηριστικά του βαλκανικού γλωσσικού συνασπισμού:

1. σχηματισμός του μέλλοντα με τη βοήθεια του ρήματος "θέλω" > θα.
2. απουσία απαρεμφατού
3. ένας τύπος για τη γενική και τη δοτική, π.χ. το σπίτι του γέροντα / το είπα του γέροντα.
4. η επίταξη του άρθρου στα ρουμανικά, βουλγαρικά και αλβανικά
5. ταυτόχρονη χρήση δυνατού και αδύνατου τύπου της προσωπικής αντωνυμίας, π.χ. εμένα μου φαίνεται.

Η σύγχρονη βαλκανολογική έρευνα διαπιστώνει μια βαθμιαία αποβαλκανοποίηση των βαλκανικών γλωσσών, με την δημιουργία των γραπτών νεοβαλκανικών γλωσσών, μια πραγματικότητα που συνοδεύεται από μια τάση "καθαρισμού" των γλωσσών από τα "βαλκανικά" στοιχεία και την εντονότερη επίδραση των δυτικών γλωσσών. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα οι γλώσσες και οι λαοί της Βαλκανικής σιγά σιγά να απομακρύνονται από τη "γειτονιά" τους.

Η Γλωσσική Ποδημορφία στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Δρ Ιωσήφ Ε. Χρυσόχοος

Επιστημονική

του πνευματικού μας κόσμου και οδηγεί σε δυναμική σχέση με τις άλλες γλώσσες. Στο πλαίσιο της κοινωνικοποίησης

1. Ιστορία

Από την παγκόσμια ιστορία, το θεατρικό έργο "The Melting Pot" (1909) του

"Όμως οι μετανάστες δημιούργησαν κοινότητες με τους συμπολίτες τους (Έλληνες), έστειλαν τα παιδιά τους σε